

# A Nyugat és a könyvművészet

A *Nyugat* című folyóirat megindulása 1908-ban és a folyóirat tevékenysége nyomán kibontakozott Nyugat-mozgalom korszakos jelentőségű nem csak a magyar irodalom történetében, a 20. századi modern polgári irodalom hazai térhódításában és megerősödésében, hanem nagy a szerepe és jelentősége a hazai művelődés egészében, a művészeti életben általában, az egyes művészeti ágazatok, a könyvművészet megújulásában is. A 19. század utolsó harmadában, a nagyipari nyomdászat létrejöttét és elterjedését követő tömegtermelés, s az ezzel együttjáró könyvművészeti és tipográfiai színvonalsüllyedés visszahatásaként Európaszerte előbb egyéni törekvések formájában új, korszerű, e gépipari termeléssel adekvát könyvművészet megteremtésére történtek eredményes kísérletek, majd e törekvések fokozatosan szinte az egész világot érintő mozgalommá szerveződtek. A kísérletek szervezői többnyire az írók voltak, a kiadásra kerülő könyvek szerzői, akik nem tudtak belenyugodni, hogy alkotásaik olyan alacsony tipográfiai színvonalon, művészi szinten jelenjenek meg, kerüljenek a közönség, az olvasók elé, amilyent a könyvnyomtatás – már említett – nagyiparivá válásának és a tőkés üzleti módszereknek a könyvkiadásban történt elterjedése okozott. Ezek a szerzők olyan fiatal nyomdászokat és könyvművészeket, grafikusokat nyertek meg az ügynek, akiknek segítségével esztétikai elveiket, célkitűzéseiket a gyakorlatban kívánták és tudták valóra váltani. Együttesen különböző sajtóorgánumok körül tömörültek, amelyek révén egyrészt az olvasóközönség, a könyvvásárlók, a bibliofilek körében elvi cikkeikkel és könyvkritikáikkal propagálták e nemes, fontos törekvéseket, másrészt magukat a sajtóorgánumokat, folyóiratokat, valamint az ezekhez kapcsolódó egyéb kiadványaikat olyan művészi külsőben, tipográfiai és könyvművészeti formában bocsátották közre, hogy ezzel tulajdonképpen célkitűzéseiket a gyakorlatban valósi-

tották meg. A német, s egyben az egész európai modern könyvművészeti mozgalomnak ilyen jelentékeny összefogó és irányító orgánuma volt például az 1896-ban Münchenben meginduló *Jugend*, a szecesszió szócsöve, az 1895-től Berlinben megjelent *Pan* és az 1899 óta Lipcsében közreadott *Insel*, amely Insel Bücherei című olcsó, művészi sorozatával tulajdonképpen a széles rétegek számára elérhető „tömegbibliofil” könyvet teremtette meg.

## Program és elmélet

Ebbe a fontos, európai jelentőségű könyvművészeti mozgalomba kapcsolódott be tehát a *Nyugat*, amikor – a gyomai *Kner*- és a békéscsabai *Tevan*-nyomda mellett, azokat követően – magáévá tette, írásaiban elvi, elméleti szinten támogatta, kiadványai révén pedig igyekezett megtestesíteni a modern könyvművészeti törekvéseket. A folyóirat azon kevés hazai orgánum közé tartozott, amelyek recenzióikban, könyvismertetésekben a szóban forgó alkotás bemutatása mellett gyakran szóltak tipográfiai, művészi sajátosságairól is. A *Nyugat* 33 évfolyamában félszáznál több írás, beszámoló, bírálat foglalkozott a könyvművészet kérdéseivel, ami önmagában is jelentékeny kezdeményezés, hiszen ebben az időben még az olyan szakmai jellegű lap is ritkán terjesztette ki figyelmét ismertetéseiben formai kérdésekre, mint amilyen a *Magyar Grafika* volt. A könyv művészi megformálásának a problémáival is alaposan foglalkozó recenziók szerzői közt megtalálható a *Nyugat* több kiemelkedő író-munkatársa, valamint az elméletileg képzett művészetkritikusok, művészettörténészek, így *Karinthy Frigyes*, *Kosztolányi Dezső*, *Laczkó Géza*, *Szép Ernő*, *Tersánszky Józsi Jenő*, *Szabó Lőrinc*, de *Lengyel Géza* és *Farkas Zoltán* is. A terjedelmesebb, a könyvművészet kérdéseit elvi szinten elemző tanulmányserű

írások olyan felkészült és elismert szakemberek tollából kerültek ki, mint például *Bálint Aladár*, *Elek Artúr*, *Király György*, *Kállai Ernő*, *Jaschik Álmos*, *Hevesy Iván* és mások.

E kiváló recenzensek és szakírók széles körben és sokoldalúan vizsgálták a modern magyar könyvművészet elvi és gyakorlati problémáit. Foglalkoztak például a *Kner*-nyomda termékeinek és *Kozma Lajos* tevékenységének elemzése kapcsán a hagyomány és modernség, a népi és a történeti hagyomány, valamint a korszerűség kérdéskörével; továbbá az illusztráció funkciójával, illetve az illusztráció, a könyvdísz és a tipográfia viszonyával, ezen belül konkrétan és részletesen az Ady-művek illusztrálásának problémáival, nehézségeivel, lehetőségeivel, a könyvkötészet könyvművészeti vonatkozásaival és még számos más, aktuális könyvművészeti problémával. Hogy vizsgálódásuk, elemzéseik során milyen konkrét eredményekre jutottak, annak részletes számbavétele nem lehet a feladata egy ilyen könyvkiállítás megnyitójának. Azt azonban megállapíthatjuk, hogy olyan fontos elvi tipográfiai, könyvművészeti, könyvkötészeti megállapításokat is megfogalmaztak, amelyek a hazai elméleti szakirodalom hiányában a maguk területén úttörő jelentőségűek voltak. Az is leszögezhető, hogy a Nyugat könyvművészeti célkitűzéseinek elvi, esztétikai, szociológiai alapja nagyon közel állt *William Morris*-nak (1834–1896), a modern könyvművészeti mozgalom kiemelkedő és ösztönző hatású angol teoretikusának a véleményéhez, amelyet ő így fogalmazott meg: A mindennapi használati tárgyak, az ipari termékek, ha művészi szinten formálják meg őket, iparművészeti termékké válnak. Így valósul meg újból a hasznos és művészi szimbiózis, amely a reneszánsz időszakát követően tulajdonképpen felbomlott. Az ilyen mindennapi használati termékek közé tartoznak a nagyipari termelés időszakában a könyvek s az egyéb kiadványok, nyomtatványok (újság, bélyeg, közigazgatási és egyéb nyomtatványok stb.) is. Ezekkel az emberek a tömegek születésüktől a halálukig egész életükben, s a nap szinte minden órájában, reggeltől estig folytonosan találkoznak, míg a „nagy” művészetek, a képzőművészet alkotásaival csak ritkán, kivételes alkalmakkor. Így a művészi színvonalú használati tárgyak, az iparművészeti termékek, köztük a könyvművészeti értéket megtestesítő kiadványok, művészi megformálásuk révén alakítják, fejlesztik esztétikai érzékünket, társadalmi méretekben

képesek izlésfejlesztő hatást kifejteni, az emberek szépérzékét formálni. Ezeken keresztül el lehet juttatni a művészetet mindenkire.

Ezért tekintette *Morrishoz* hasonlóan a *Nyugat* is – művészeti feladaton túl – egyben társadalmi ügynek, közérdeknek a modern művészi tömegkönyv, azaz az olcsó, nagypéldányszámú, művészi színvonalú kiadványok megteremtését.

## A gyakorlat

E fontos ügy propagálásán, széles körű tudatosításán túl a *Nyugat* gyakorlatilag is hozzá akart járulni a modern magyar könyvművészet kialakításához, fejlesztéséhez. Maga a folyóirat a saját, időben változó arculatával, főleg *Falus Elek*, de mások címlap- és fedélrajz-terveivel is, és *Beck Ö. Fülöp* Mikes-emblémájával, művészi hatású kiadvány volt. Könyvművészeti szempontból azonban jelentékenyebbek a folyóiratnak, illetve kiadójának, a Nyugat kiadónak termékei, legalábbis azok egy része. A *Nyugat* folyóirat ugyanis indulását követően pusztán az előfizetési díjakból és a hirdetekből nem tudta magát fenntartani; a színvonalas modern irodalomnak nem volt még meg Magyarországon a megfelelő nagyságú olvasó- és vásárlóközönsége. Az egyik szerkesztő, *Fenyő Miksa* emiatt mecénásokat is szervezett a lap köré, de a folyóirat anyagi bázisa ezzel sem szilárdult meg, ezért a szerkesztőség kiadválművelésére létrehozását határozta el, hogy a kiadványok jövedelméből biztos anyagi háttérteremtse a folyóiratnak. Így alakult meg 1911-ben elsősorban *Hatvany Lajos* pénzén a Nyugat Részvénytársaság. A *Nyugat* már 1909-ben és 1910-ben is adott ki könyveket, elsősorban a lap munkatársainak műveit, de rendszerebb könyvkiadói tevékenységet csak a kiadó létrehozása után kezdhették. Ennek keretében indított 1911 elején Nyugat Könyvtár címen olcsó füzetes sorozatot, amelyben 37 füzet látott napvilágot, többségükben a lap munkatársainak művei, kisebb részben modern külföldi írók munkái. A Nyugat Könyvtárnak – amely nagy közönségsikere ellenére még 1911 októberében megszűnt – korszerűsége nem csak a közreadott művek tartalmában nyilvánult meg, hanem külső kiállításukban is; ennek révén nagy a jelentősége a kiadónak a 20. század eleji magyar könyvművészetben is. A *Nyugat* borítóját tervező iparművész, *Falus Elek*, aki az egyik első modern magyar könyvdíszítő is



volt egyben, tervezte és rajzolta a Nyugat-könyvek, elsősorban a Nyugat Könyvtár színes, ízléses, artistikus fedőlapjait és címlapjait. E grafikák és könyvdíszek főleg növényi motívumokból állnak, számunkra ma már kisé tarkák, de a század elején a szecesszió egyfajta magyaros változatát reprezentálták, s kétségkívül új kezdeményezést jelentettek a modern magyar könyvgrafika terén, az európai modern könyvművészet fejlődési vonalába estek. Falus címlapjai jól olvashatók, a könyvművészet alapjának a betűt tekintette, s abban az időben, amikor – főként a litográfia hatására – még a könyvek belsejében is elterjednek a nyugtalan rajzolatú, gyakran ízléstelen betűk, ő címlapterveivel a tipográfia törvényeinek igyekezett eleget tenni.

Ugyanakkor, amikor a Nyugat Könyvtár füzeteinek grafikai megoldásai és címlapjai újszerűek és művésziek, belső tipográfiájuk szokványos, hétköznapi volt.

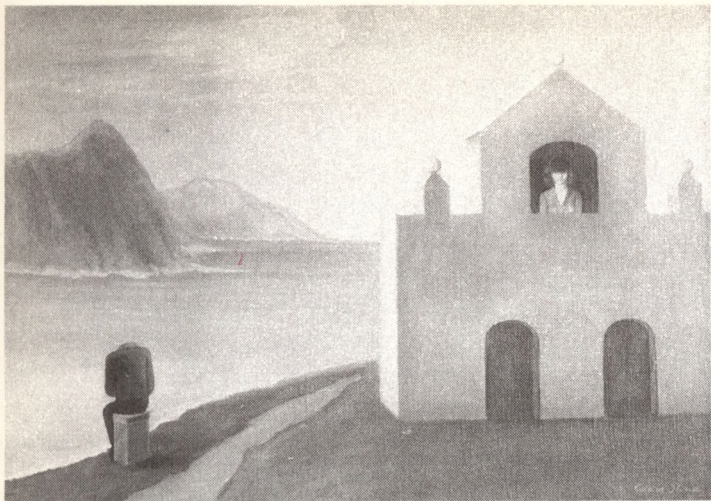
A Nyugat kiadó hamarosan, 1913-ban megszűnt, de a folyóirat ezután is adott ki rendszertelenül könyveket. A rendszeres, folyamatos könyvkiadás 1933-ban, a folyóirat alapításának huszonötödik, jubileumi évében indult meg újból és *Gellért Oszkár*nak, az egyik szerkesztőnek a tevékenysége nyomán az 1930-as években bontakozott ki. Gellértnek a könyvkiadás jövedelméből sikerült biztosítania a *Nyugat*nak, majd utódjának, a *Magyar Csillagnak* anyagi alapját. A Nyugat-könyvek sorozat darabjai és a sorozaton kívüli munkák sorában a korabeli könyvtermés legjavát adta közre az Új Nyugat Kiadó, s igyekezett ezt színvonalas,

igényes külsőben tenni. Ez nem minden alkalommal sikerült, és ha igen, akkor meglehetősen magas áron. Közreadott számozott amatőr példányokat is, például *Babits*tól Az európai irodalom történetét 200 példányban (1934), a Jónás könyvét pedig 1000 példányban (1940); jelentek meg kiadványai igényes kötésben, így *Tersánszky Józsi Jenő*től A margarétás dal (1929) 500 számozott példányban, *Kner Erzsébet* tervezte kötésben, de napvilágot láttak olyan kiadványai is, amelyekről a hozzáértő kortársak (például *Kner Imre* és *Földessy Gyula*) elítélően nyilatkoztak. A kiadványok többsége magasabb színvonalú a két világháború közti időszak hazai könyvtermésének átlagánál; egyszerű, színes vászonkötésben jelentek meg ezek, a *Nyugat* ismert emblémájával, s ez a külső összhangban van címlapjuk tetszetős felépítésével és tipográfiájukkal.

Olyan művészi jelentőségük, mint az első világháború előtt a *Falus Elek* tervezte Nyugat Könyvtár darabjainak volt, a két világháború közti kiadványoknak nincsen, de a Nyugatkiadványokról összegzően megállapítható, hogy a színvonalas modern magyar és világhírdalmat olyan külsőben juttatták el a közönséghez, amellyel az irodalomterjesztés és az esztétikai nevelés terén egyaránt fontos funkciót tölthettek be a századelőtől a második világháborúig.

**Dr. Fülöp Géza**

Elhangzott – kiállítási megnyitóként – a PIM Nyugat Emlékmúzeuma (Bp. XII., Városmajor u. 68/B.) *A Nyugat és a könyvművészet* című kiállításán.

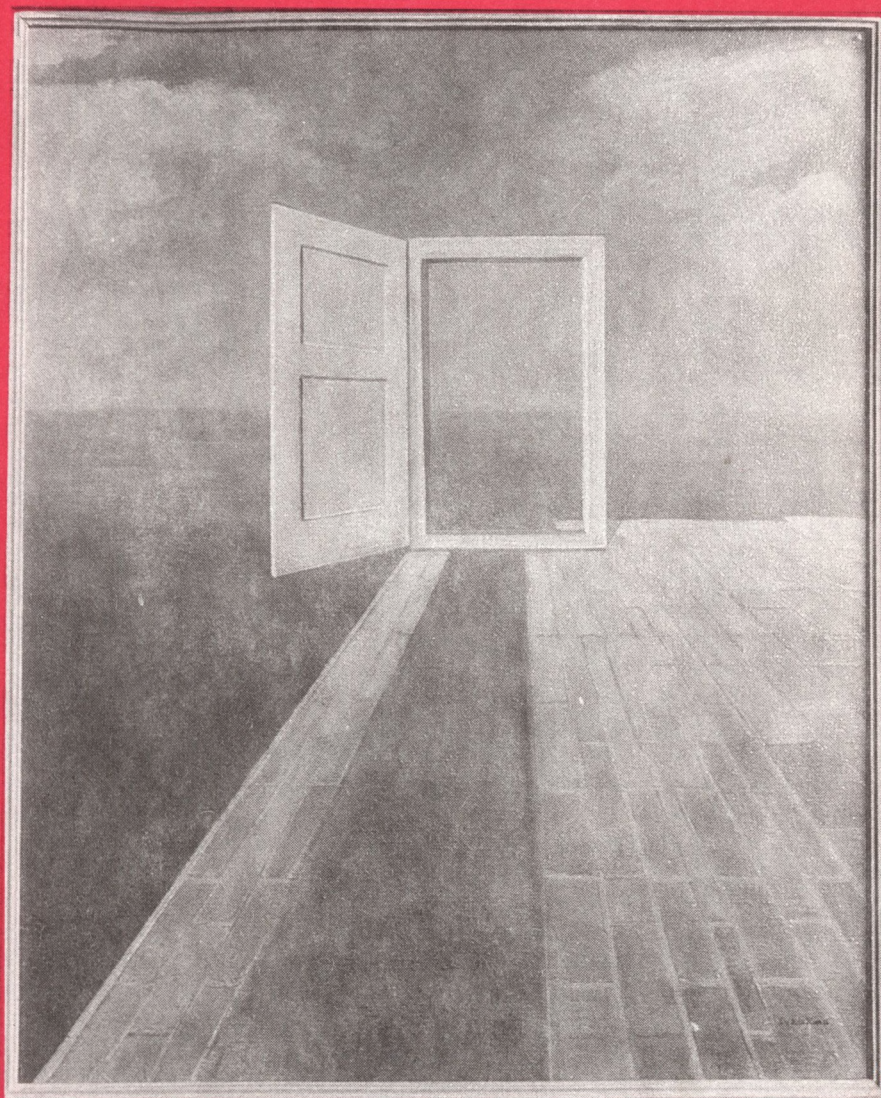


---

**CSIKÓS ILONA**  
műveiből  
(Cikkünket lásd  
a 181. oldalon)

---





Ára: 13,— Ft  
HU ISSN 0450-7886